

**ҲАРБИЙ ХИЗМАТЧИЛАРНИНГ ЖАНГОВАР ҲОЛАТИНИ
БАҲОЛАШ УСУЛЛАРИ ВА МОДЕЛЛАРИ**

Р.Ш. Мелиқўзиев,

М.М. Муродов,

Д.У. Қурбонмуродов

Муҳаммад Ал-Хоразмий номидаги Тошкент ахборот технологиялари
университети,
Ўзбекистон, Тошкент

Аннотация: Мазкур тезисда тинчлик даврида ҳарбий хизматчиларнинг жанговар ҳолатини яни жанговар, жисмоний, психологик ва маънавий ҳолатини баҳолаш усул ва моделлари келтирилган.

Калит сўзлар: Ҳарбий хизматчи, жанговар тайёргарлик, ҳарбий бўлинма, командир, жанговар ҳаракат, шахсий таркиб, жанговар ҳолати, соломатлик ҳолати, ахлоқий-руҳий ҳолати, маънавий-маърифий тайёргарлик, жанговар тайёргарлик, ўқув мавсуми, фан, машғулот.

Аннотация: В этом тезисы представлены методы и модели оценки боевого состояния военнослужащих в мирное время, то есть боевого, физического, психологического и духовного состояния..

Ключевые слова: Военнослужащий, боевая подготовка, воинская часть, командир, боевые действия, личный состав, боевое состояние, состояние здоровья, морально-духовное состояние, духовно-воспитательная подготовка, боевая подготовка, учебный сезон, наука, обучение.

Annotation: This abstract presents methods and models for assessing the

combat state of military personnel in peacetime, that is, combat, physical, psychological and spiritual state.

Keywords: Serviceman, combat training, military unit, commander, military operations, personnel, combat state, state of health, moral and spiritual state, spiritual and educational training, combat training, training season, science, education.

I. КИРИШ

Командирлар жанговар ҳаракатларни режалаштиришда аниқ ҳисоб китоб қилинган ва тасдиқланган маълумотларга асосланади. Мазкур маълумотларда қуйидагилар ёритилган бўлиши лозим[7]:

- қўйилган вазифанинг моҳияти(юқори қомондоликдан қўйилган топшириқ);
- разветка маълумотлари;
- юзага келган вазият ва шароит;
- таъминот бўйича ҳолат;
- ўз бўлинмасининг қуролланиши ва шахсий таркибининг жанговар ҳолати;
- бошқа зурур бўлган жихатлар.

Шахсий таркибининг жанговар ҳолати ҳарбий ҳизматчиларнинг саломатлик ҳолати, ахлоқий-руҳий ҳолати, маънавий-маърифий тайёргарлиги, жанговар тайёргарлиги ва шахсий таркибнинг жипслигига боғлиқ (1.1-расм). Ҳарбий хизматчилар доимий ва узлуксиз жанговар тайёргарлик билан шуғулланади ва юзага келувчи жанговар вазиятларда шай ҳолатда бўлади [1]. Барча жанговар тайёргарлик машғулоти бўлиб ўтган қўролли тўқнашувлар таҳлили ва замонавий технологиялар асосида ўтказилади. Машғулотлар яқка ва бўлинма таркибида ўтказилади. Ҳар бир тайёргарлик машғулоти бўйича ўзлаштириш даражаси аниқланади. Олинган натижалар асосида бўлинма умумий баҳоланади. Мазкур мақолада ҳарбий бўлинма шахсий таркибининг жанговар тайёргарлигини аниқлаш усулларига доир муаммолар ва унинг ечимлари ёритиб берилади.

1.1-расм. Ҳарбий хизматчиларнинг жанговар ҳолати боғлиқ бўлган омиллари схемаси.

II. ҲАРБИЙ ХИЗМАТЧИЛАРНИ ЖАНГОВАР ТАЙЁРГАРЛИГИНИ АНИҚЛАШНИНГ МАВЖУД ТАРТИБИ

Мавжуд жанговар тайёргарлигини аниқлаш усулларига кўра жанговар тайёргарлик фанлари асосий ва асосий бўлмаган фанларга ажратилади. Фанларни ажратиш ҳарбий хизматчиларнинг мутахассислигидан келиб чиқиб амалга оширилади[2]. Асосий бўлган фанларни ўзлаштириш даражасининг натижаси жанговар тайёргарлик бўйича умумий баҳога таъсири катта ҳисобланади. Шу тартибда барча фанлар иккига ажратилиб, умумий баҳо олинади.

Мисол учун айтайлик ўқчининг жанговар тайёргарликнинг асосий фанлари бўйича умумий баҳоси 4(яхши) бўлиб, асосий бўлмаган фанлари бўйича умумий баҳоси 5(аъло) бўлса, ўқчининг жанговар тайёргарлик бўйича умумий натижаси 4(яхши) баҳони ташкил этади. Аксинча бўлганда яни асосий фанлари бўйича умумий баҳоси 5(аъло) бўлиб, асосий бўлмаган фанлари бўйича умумий баҳоси 4(яхши) бўлса, ўқчининг жанговар тайёргарлик бўйича умумий натижаси 5(аъло) баҳони ташкил этади[2].

Юқоридаги баҳолаш усули ёрдамида олинган натижалар ҳарбий хизматчининг ўқув мавсуми бўйича умумий жанговар тайёргарликни ўзлаштириш даражасини аниқ кўрсаткичи ҳисобланмайди[3]. Негаки ҳарбий хизматчиларга ўқитилувчи фанлар ва уларга ажратилган вақт тақсимоти турли хил яни мутахассислик фанлар бошқа фанларга нисбатан кўпроқ ўтказилади. Ҳарбий хизматчиларни жанговар тайёргарлигини умумий баҳолашда мазкур критериялар ҳисобга олиши лозим. Нафақат жанговар тайёргарлик фанлари, унинг таркибидаги ҳар бир машғулотлар учун ажратилган вақтларни ҳисобга олган ҳолда ва машғулотларни

Ўзлаштириш натижаларидан келиб чиқиб жанговар тайёргарлик фани бўйича умумий баҳоланиши, ҳарбий хизматчининг жанговар тайёргарлик бўйича умумий натижалари тўғрисидаги маълумотларни конкретланишига олиб келади.

Мисол учун айтайлик ҳарбий хизматчи ўқув мавсуми давомида 1.1-жадвалдаги каби жанговар тайёргарлик фанлари ўқитилган бўлсин ва ўзлаштириш даражаси баҳоланган бўлсин[4].

1.1-жадвал.

Ҳарбий хизматчиларнинг жанговар тайёргарлик фанлари ва ўзлаштириш даражасининг баҳоланиши.

№	Жанговар тайёргарлик фанларининг номи	Фанлар учун белгиланган соатлар (T_i)	Фанлар бўйича умумий баҳоланиши (G_i)
Асосий фанлар			
1.	Тактик тайёргарлик	250	4
2.	Отиш тайёргарлиги	120	4
3.	Техник тайёргарлик	35	5
4.	Жисмоний тайёргарлик	40	5
5.	Оммавий қирғин қуролларидан ҳимояланиш	30	5
Асосий бўлмаган фанлар			
6.	Артилерия тайёргарлиги	10	4
7.	Жанговар машиналарни бошқариш	10	4
8.	Муҳандислик тайёргарлик	11	4
9.	Ҳарбий топография	9	4
10.	Алоқа тайёргарлиги	7	5
11.	Ҳарбий-тиббий тайёргарлик	6	5
12.	Саф тайёргарлиги	8	5
13.	Умумҳарбий низомлар	4	5
Жанговар тайёргарлик бўйича умумий баҳоси (Ж)			5
Жанговар тайёргарлик даражасининг ҳолати			100%

Ш. ҲАРБИЙ ХИЗМАТЧИЛАРНИ ЖАНГОВАР ТАЙЁРГАРЛИГИНИ АНИҚЛАШ БЎЙИЧА ТАКЛИФ ЭТИЛАётГАН USUL

Мавжуд тартибга кўра фанлар бўйича олинган якуний баҳолар натижаларининг ярми ва ундан ортиғи 5(аъло), қолгани 4(яхши) баҳо бўлса, ҳарбий хизматчининг жанговар тайёргарлик бўйича умумий баҳоси 5(аъло) бўлади. 1.1-жадвал бўйича ҳарбий хизматчининг асосий ва асосий бўлмаган фанлар бўйича умумий баҳоси 5(аъло)ни ташкил этганлиги учун ҳарбий хизматчининг жанговар тайёргарлик бўйича умумий баҳоси 5(аъло), ўзлаштириш даражаси 100%ни ташкил этади. Бу идеал ҳолатдаги натижа ҳисобланади.

Таклиф этилаётган усулга кўра ҳарбий хизматчининг жанговар тайёргарлик бўйича ўзлаштириш даражасини аниқлашда фанлар учун ажратилган вақт ҳисобга олинади.

Дастлаб жанговар тайёргарлик фани бўйича таъсир этиш коэффициентини (α_{Ti}) қуйидаги формула ёрдамида аниқланади (1.1-формула).

$$\alpha_{Ti} = \frac{T_i}{\sum T_i} \quad (1.1)$$

Бг ерда (T_i) - фанлар учун белгиланган соатлар.

Жанговар тайёргарлик фани бўйича баҳоланиш коэффициентини (κ_{Gi}) фан бўйича баҳоланишлар (Γ_i) ва таъсир этиш коэффициентини (α_{Ti}) ёрдамида аниқланади (1.2-формула).

$$(\kappa_{Gi}) = (\alpha_{Ti}) * (\Gamma_i) \quad (1.2)$$

Ҳарбий хизматчининг жанговар тайёргарлик даражаси (Ж) фан бўйича баҳоланиш коэффициентларининг (κ_{Gi}) йиғиндиси орқали аниқланади (1.3-формула).

$$Ж = \sum \kappa_{Gi} \quad (1.3)$$

1.3-жадвал асосида ҳарбий хизматчининг жанговар тайёргарлиги қуйидаги жадвалдаги кўрсаткичларни ташкил этади (1.2-жадвал).

1.2-жадвал.

Ҳарбий хизматчининг жанговар тайёргарлик фанлари бўйича
кўрсаткичлари.

№	Жанговар тайёргарлик фанларининг номи	Фанлар бўйича умумий баҳоланиши (G_i)	Фанлар бўйича таъсир этиш коэффициенти (α_{Ti})	Фанлар бўйича баҳоланиш коэффициенти (K_{Gi})
1.	Тактик тайёргарлик	4	0,463	1,852
2.	Отиш тайёргарлиги	4	0,222	0,889
3.	Техник тайёргарлик	5	0,065	0,324
4.	Жисмоний тайёргарлик	5	0,074	0,370
5.	Оммавий қирғин қуролларидан ҳимояланиш	5	0,056	0,278
6.	Артилерия тайёргарлиги	5	0,019	0,093
7.	Жанговар машиналарни бошқариш	5	0,019	0,093
8.	Муҳандислик тайёргарлик	5	0,020	0,102
9.	Ҳарбий топография	5	0,017	0,083
10.	Алоқа тайёргарлиги	5	0,013	0,065
11.	Ҳарбий-тиббий тайёргарлик	5	0,011	0,056
12.	Саф тайёргарлиги	5	0,015	0,074
13.	Умумҳарбий низомлар	5	0,007	0,037
Жанговар тайёргарлик бўйича умумий баҳоси (Ж)				4,3
Жанговар тайёргарлик даражасининг ҳолати				86%

IV. XULOSA

Олинган таҳлил натижалар кўра мавжуд усул асосида ҳарбий хизматчининг жанговар тайёргарлик бўйича умумий ўзлаштириш даражаси 100%ни ва таклиф қилинаётган усул асосида олинган натижа 86%ни,

натижалар ўртасидаги фарқ эса 14%ни ташкил этмоқда. Мазкур фарқ биргина ҳарбий хизматчини баҳолашда намоён бўлмоқда ва бу фарқ бўлинма шахсий таркибини жанговар тайёргарлигини баҳоланишида яна ҳам ўзгаради. Бундай натижалар командирнинг бўлималарнинг жанговар ҳолатини баҳолашдаги аниқ маълумотларнинг ишончсизлигини юзага келтиради [5]. Бундай маълумотларга асосланган ҳолда жанговар ҳаракатларни режлаштиришда айниқса бўлинмаларни йўналтиришда хатоликларни юзага келишига ва натижада таълофатларининг ошишига олиб келиши мумкин. Чунки бўлинманинг юқори жанговар тайёргарликка эга бўлиши, шахсий таркибнинг мавжуд техника ва қуроллардан самарали фойдлана олиш қўрсаткичини ошишини таъминлайди.

ADABIYOTLAR

[1] Республикаси фуқароларининг ҳарбий хизматни ўташ тартиби тўғрисидаги Низом. Тошкент,:12.09.2019.

[2] В.Г. Нарышкин. О методах оценки боевой готовности воинских формирований. Вестник военного образования – Москва, :2009. – С.76-80.

[3] Тухватуллин, Д. Д. Организация и планирование боевой подготовки Молодой ученый. — 2016. — № 19 (123). — С. 412-417.

[4] Приказ Министерства обороны Российской Федерации № 166 от 07.04.1998 г. «Об основных направлениях поддержания правопорядка, воинской дисциплины, организации службы войск в Вооруженных Силах Российской Федерации».

[5] Михалков В.В. Управление подразделениями в мирное время : учебно-методическое пособие Москва, 1998. № 14. — С.46-55.

[6] Усов А. К. Управление подразделениями в мирное время : учебно-методическое пособие для курсантов — Минск : БНТУ, 2011. — 370 с.

Общевоинские уставы Вооруженных сил Российской Федерации — Москва: Эксмо, 2016. — 560 с.